

Bu Sayıda

2019 yılının sonundan itibaren dünyayı kuşatan bir pandeminin derinleştirdiği toplumsal çelişkiler ve ortaya çıkardığı siyasal çatışmalarla dolu bir sürecin içindeyiz. Sermayenin kendi suretinde yarattığı küresel düzenin neticesinde ortaya çıkan COVID-19 pandemisi, doğayla kurduğumuz ilişkinin sınırlarında çalan bir felaket sirenini andırıyor. Duyduğumuz felaket sireni, sadece insanlık tarihinin kısa bir döneminde hakimiyetini kurmuş olan sermaye ilişkisinin geldiği radikal yıkıcı aşamaya değil, aynı zamanda başka bir dünya üzerine düşünmeye duyulan acil ihtiyaca da kulak vermemizi gerektiriyor.

Bu felaket sireninin yerküreye yayıldığı somut toplumsal koşullarda, neoliberal kapitalizmin derinleşen krizi gittikçe belirginleşiyor. Her kriz uğrağında olduğu gibi, toplumsal çelişkilerin farklı ölçeklerde keskinleştiği bu uğrak da sınıfsal eşitsizlikleri toplumsal cinsiyet ve ırk/etnisite eksenli eşitsizliklerle harmanlayıp derinleştirerek yeniden üretiyor. Örneğin, bu sayının yayına hazırlandığı günlerde, ABD’de COVID-19 nedeniyle hayatını kaybeden yarım milyon insanın büyük çoğunluğunu siyah ve Latin kökenli emekçiler oluşturuyordu. Türkiye’de de durumun pek farklı olduğu söylenemez. Neoliberal dönüşüm sürecinde yerinden edilen “halk sağlığı”na ilişkin yaşanan krizi yönetmeyi beceremeyen iktidarın, COVID-19’u bir emekçi sınıf hastalığı olarak kurmayı başardığı söylenebilir.

Salgına ilişkin sağlık ve kontrol siyasetini yapma biçimi, kapitalist devletin güncel formunun içine gömülüdür ve bu formdan bağımsız düşünülemez. Farklı toplumsal coğrafyalarda muhtelif siyasetlerin izlendiği bu pandemi dönemi, neoliberal küreselleşmenin siyasal, yasal ve kurumsal çerçevesini kurduğu olağanüstü hâl rejimini nihayet (!) sıradanlaştırp küresel bir biçime sokma yoluna çoktan koyuldu. Walter Benjamin, “ezilenlerin geleneği”nin bizlere olağanüstü halin istisna değil kural olduğunu öğrettiğini söylemişti. Bu argüman, günümüz koşullarını anlamak adına retorik bir önerme olmanın ötesinde, gerçekliğin tarihsel bilgisini temsil ediyor. Bu tarihsel bilgi, salgınlar ve onlara eklenen kriz dönemlerinin, dayanışma, direniş ve alternatif bir toplumsallığın inşasına dair açılan ufuklara ve ihtimallere de işaret ediyor. Zira içinde bulunduğumuz zaman, evlerin içinde yaşadığımız pencere kenarlarının, iş yerlerinde maskelerin arkasındaki tedirginliklerimizin, dört duvar arasında artan ataerkil tahakkümün üzerinde “yırtılmış bir tül” gibi savrulup duruyor. Artık perdeyi kaldırarak yeniden sokağa bakacağımız ve sokağa çıkacağımız günlere hazırlanmak zamanı...

Elinizde tuttuğunuz sayıya katkıda bulunan makale, yuvarlak masa toplantısı ve söyleşiler, bu zamanın eleştirisi ve aşılması adına yürütülen toplumsal mücadelelere katkıda bulunma derdinde olan çalışmalardır. Bu çalışmaların diyalojik eleştirisi okuyucuya, maddi eleştirisi ise savrulup duran zamana aittir diyebiliriz.

COVID-19 pandemisinin nedenlerini, güncel sonuçlarını ve ortaya çıkardığı/çıkaracağı uzun erimli etkilerini kavramak, salgınların insanlık tarihindeki yerine dair bir tartışmayı da gerekli kılmaktadır. Zira özellikle kapitalizmin yükselişi ve kapitalist devletlerin tarihsel kurulum süreçleri, salgınların ortaya çıkardığı toplumsal ve siyasal kriz uğraklarının denetim altına alınmasıyla yakından ilişkilidir. Haldun Gülalp’ın “Kara Ölüm’den COVID-19’a: Kapitalizmin Yükselişi ve Çöküşü” başlığını taşıyan makalesi, kapitalizmin derinleşen krizi bağlamında ortaya çıkan COVID-19 pandemisini, uzun erimli bir tarihsel çerçevede ele alıyor. Batı Avrupa’da feodalizmin çöküşünü hızlandıran ve kapitalizmin gelişmesi yönünde tetikleyici bir tarihsel etkide bulunan veba salgınıyla karşılaştırmalı bir analiz geliştiren yazar, kapitalist kriz döngüleriyle salgın döngüleri arasındaki olası tarihsel ilişkiye odaklanıyor. Marksist literatürde geniş yer tutan kriz tartışmalarına atıfla, kriz eğilimlerinin temel olarak sermaye birikiminin ekonomik, sosyal ve siyasal sınırlarına dayanmasından ortaya çıktığı noktasına ek olarak, günümüzde doğanın da sınırlarını zorlamaya başlaması, COVID-19 pandemisinin ortaya çıkmasının

nesnel koşullarını oluşturuyor. Yazarın deyimiyle, kapitalizmin "yaşam döngüsü," Kara Ölüm ile başlayıp COVID-19 ile sonlanıyor gibi görünüyor. Ancak, her kriz tartışmasının kapitalizmin sonu tartışmasına kolayca evrilmesi eğilimine eleştirel bir mesafede konumlanan yazar, kapitalizm sonrası bir toplumsallığın nüvelerinin yine güncel kriz bağlamında aranması gerektiğinin altını çiziyor.

Pandemi ve günümüz kapitalist krizi arasındaki ilişkinin tarihsel bir okumasıyla açıklığını yaptığımız sayımız, neoliberal küreselleşme süreçlerinin Türkiye'de ve dünyada neredeyse tamamen unuttuğu "halk sağlığı" konusuna odaklanan kolektif bir tartışmayla devam ediyor. Nevra Akdemir ve Tolga Tören'in moderatörlüğünde gerçekleştirilen ve "Yaşamı yeniden örgütlemeliyiz, çünkü pandemi bizi yeniden örgütledi!" başlığını taşıyan yuvarlak masa toplantısı, COVID-19 pandemisine kendi özgün ve yetkin pencerelerinden bakan Nilay Etiler, Aslı Davas, Çağhan Kızıl ve Bülent Şık'ın katkılarıyla şekillendi. Pandemiye küresel ve tarihsel bütünlüğü içinde ele alan, kapitalizmin ekolojik yıkımıyla bağlantısını ortaya koyan, neoliberal dönüşümlerin sağlık alanındaki sonuçlarını pandemi bağlamında yeniden değerlendiren bu kolektif tartışma, tıp, politik ekonomi, ekoloji, toplumsal cinsiyet gibi önemli tartışma başlıkları üzerine ürettiği soru ve analizleri, kapitalist kriz ve pandemi koşullarında "ne yapmalı?" sorusuyla harmanlıyor; böylece Güllalp'ın ilk makalede açtığı tartışma izleğinin taşlarını kolektif bir müdahaleyle örmeye devam ediyor.

"Pandemide Küresel Emek Tartışmaları: Belirmekte olan Gündem için Notlar" başlığıyla çeviri metin statüsünde sayımıza dahil ettiğimiz makale, Global Labour Journal'ın Mayıs 2020 tarihli on birinci sayısında Maria Lorena Cook, Madhumita Dutta, Alexander Gallas, Jörg Nowak ve Ben Scully imzasıyla çerçeve yazı olarak yayımlandı. Gaye Yılmaz ve Tolga Tören'in çevirisini yaptığı metin, kapitalizmin krizine eklenen COVID-19 pandemisi koşullarında, eleştirel emek çalışmalarının gündemine gelmesi gereken sekiz temel başlığı tartışmaya açıyor. Dünya-tarihsel bir olgu olarak güvencesizliğin üretim ve yeniden üretim alanlarını kuşattığı neoliberal küreselleşme döneminde ortaya çıkan bu pandemi uğrağı, yazarlara göre, mevcut eşitsizlik ve adaletsizliklerin derinleştiği, yeni direniş ve mücadele yöntemlerinin nüvelendiği "derin bir tarihsel kırılma" dönemidir. Bu kırılmanın, çok katmanlı ve karmaşık dinamiklerini kısa başlıklarla tartışmaya açan metin, böylece bir önceki makalelerde ortaya atılan "ne yapmalı?" sorusuyla doğrudan ilişkilenen bir çerçeve sunuyor.

Bu türden çok katmanlı ve küresel bakış, günümüz krizinin ve COVID-19 pandemisiyle keskinleşen toplumsal çelişkilerin anlaşılması açısından hayati önemini koruyor. Ezgi Doğru ve Mert Karabıykoğlu'nun Alfredo Saad-Filho ile yaptığı söyleşi, bu küresel ve eleştirel tartışmaya yeni soru ve tespitlerle katkıda bulunuyor. "Salgında En Fazla Can Kaybı Neoliberal Planın Öncü Ülkelerinde Yaşanıyor!" başlığıyla yayınladığımız bu söyleşi, aslında kendi içeriğini başlıkla birlikte doğrudan tartışmaya açıyor. Bu bakımdan, pandeminin halk sağlığı üzerindeki etkilerinin neden bu kadar yıkıcı olduğu sorusunu, kapsamlı bir neoliberal kapitalizm eleştirisiyle bütünleştirerek cevaplandırıyor. Farklı devletlerin pandemiye ilişkin izlediği önleme siyasetleri üzerine karşılaştırmalı bir çerçeve de sunan Saad-Filho, günümüz krizini üç temel kriz dinamiği üzerinden anlama taraftarı: insan hayatının korunması açısından sağlık krizi, demokratik ve özgür bir toplumsal yaşama ihtiyaç açısından siyasal kriz ve toplumsal eşitlik ve adalet açısından ekonomik kriz. Tüm bu kriz dinamiklerinin keskinleşip birleştiği bu tarihsel uğrakta neoliberalizme karşı bir alternatif ihtiyacımız bulunuyor!

Galip Yalman "Kapitalizmin Krizleri Üzerine Gözlemler" başlıklı yazısında, pandemi sürecinin devlet-ekonomi ilişkilerinin yeniden şekillenmesi gerektiği argümanı üzerine küresel ölçekte alevlenen tartışmaları tarihsel bağlamı içinde eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutuyor. Bu yönde bir değişim gereğinin 2007-8 finansal krizinden sonra gündeme gelmediğine dikkat çeken Yalman, 1990'lardan 2019'a kadar hâkim çevrelerde genel kabul gören, finansal krizlerin neoliberal kriz önleme ve yönetim stratejileriyle aşılabileceğine yönelik kanının ilk defa Korona krizi ile birlikte sarsılmaya başladığı

ğının altını çiziyor. Bu çerçevede gündeme gelen ve yeni bir devlet biçiminden yeni bir toplumsal düzene uzanan alternatif arayışların da kısa bir özetini sunan yazar, böylece sayımıza katkıda bulunan yazarların değişik odak ve sorularla gündemine aldığı pandemi ve kriz tartışmasının derinleştirilmesine katkıda bulunuyor.

Yüksel Akkaya'nın kaleme aldığı "Salgın ve Sınıflar" başlıklı makale, salgın hastalıkların tarihini bir tür sınıflar tarihi olarak okuyor. Yazara göre, salgın hastalıkların ortaya çıkma biçimi ve yayılma dinamikleri, üretim tarzlarına, üretim ilişkilerinin mekânsal örgütlenmesine ve sınıfsal yarılmalara göre farklılıklar göstermiştir. Bu farklılıkların en belirgin olanı, salgının kendisini sınıfsal olarak kurmasıdır. Bu bağlamda salgın hastalıkların toplumsal tarihine genel bir bakış sunan yazar, sınıfsal bir tarihsel olgu olarak salgının aynı zamanda politik bir olgu olarak da anlaşılması gerektiğinin altını çiziyor. Böylece, Kara Veba'dan COVID-19'a sınıflar mücadelesinin önemli bir başlığını tartışmaya açmış oluyor.

Kriz uğrakları, sınıf mücadelelerinin muhtelif biçimlerde keskinleştiği tarihsel dönemler olarak okunabilir. Emelin örgütlü gücünün hem politik düzlemde hem de üretim uğrağında çözülmesi üzerine kendini kurmuş olan neoliberal sınıf projesi, kriz uğraklarını sermayenin sınıf erkinin yeniden tahkim edilmesi yönünde fırsata çevirmeye çalışır. Ebru Deniz Ozan'ın kaleme aldığı "Sermaye, Salgını Fırsata Çevirirken: MÜSİAD'ın İzole Üretim Üsleri Projesi" başlığını taşıyan makale, COVID-19 bağlamında formüle edilmeye çalışılan bir sermaye stratejisini tahlil ediyor. Yazar, Türkiye'de küçük ve orta ölçekli sermayenin sınıf örgütü olarak kendini kuran ve özellikle AKP döneminde iktidarla kurduğu ilişki üzerinden sınıfsal-siyasal pozisyonunu güçlendiren MÜSİAD'ın 2020 yılının Mayıs ayında ayrıntılarını paylaştığı İzole Üretim Üsleri Projesi'ni, neoliberal dönemde emek rejimi ve denetimi bağlamında ortaya çıkan dönüşümlere referansla ele alıyor. Özellikle Asya ülkelerinde yaygınlaşan ve literatürde "yatakhane/yurt emek rejimi (dormitory labour regime)" olarak tartışılan sermaye stratejisiyle olan benzerliğinin altını çizen yazar, sermayenin salgını fırsat bilerek sunduğu bu projenin, işçi sınıfı açısından ne anlama geldiğini ve olası sonuçlarını tartışmaya açıyor.

COVID-19 pandemisi, küresel niteliği ve radikal yıkıcılığı itibarıyla, kapitalist dünya düzeninin sadece toplumsal varoluş ile değil, aynı zamanda doğal yaşam ile de uzlaşmaz bir çelişkide olduğunun en açık ifadesi olarak önümüzde duruyor. Bu uzlaşmaz çelişkinin en çetrefilli görüngülerinden birini "tarım sorunu" oluşturuyor. Derya Nizam Bilgiç'in kaleme aldığı "Tarım Sorununu Yeniden Düşünmek: Emek, Teknoloji ve Politika" başlıklı metin, COVID-19 pandemisi bağlamında gündeme yeniden gelen gıda krizi ve tarımsal üretimde tıkanıklık gibi olasılıklara karşı, günümüzde tarım sorununu nasıl ele almak gerektiği sorusu üzerine odaklanıyor. Meseleye dair eleştirel literatürde yapılan tartışmaların kapsamlı bir değerlendirmesini sunan yazar, tarım sorununa ilişkin bir tarihsel çerçeve de sunmuş oluyor. Yazara göre, pandemiyle birlikte açlık ve kıtlık endişesinin köklendiği temel düzlem, tarımsal üretimin hangi ölçekte planlanacağı ve yönetileceği sorularıyla belirlenmekte. "Tarım sorununun yereldeki mülkiyet ilişkilerinden ve küresel yönetim sorunundan bağımsız düşünülemeyecek" bir soruna denk geldiğinin altını çizen yazar, tarımsal üretimin planlanacağı ölçek ve yönetileceği siyasal biçim üzerine alternatif bir bakış açısı geliştiriyor.

Bilgiç'in tarım sorunu bağlamında tartışmasını yaptığı ve sayımızda yer alan metinlerin değişen oranlarda gündeme aldığı meselelerden birisi, kapitalizmin krizini kotarmaya çalışan devlet stratejileri ve bu bağlamda kapitalist devletin alacağı olası yeni biçim olarak özetlenebilir. İnsan varoluşu ve doğa ile uzlaşmaz çelişkiler üzerinden kendini kuran kapitalizmin, salgın koşullarında derinleşen krizi aşmak adına üreteceği siyasal örgütlenme, oldukça önemli bir sorunsal olarak önümüzde duruyor. Bu bağlamda, Mert Büyükkarabacak'ın kaleme aldığı ve "Pandemi, Yeni(den) Devletçilik ve Sınıf Hareketi" başlığını taşıyan metin, 2008 krizinden itibaren tartışması yapılan "devlet kapitalizmi" üzerine kapsamlı bir tarihsel okuma geliştiriyor. Yazarın üç tarihsel dalga üzerinden tartışmasını yaptığı

devlet kapitalizmi kavramının yeniden gündeme gelmesi, salgının yarattığı küresel durumla birlikte düşünüldüğünde, var olan krizin yönetilmesi adına tek seçenek gibi duruyor. Ancak, yazarın da vurguladığı üzere, içinden geçmekte olduğumuz dönemde derinleşen sınıfsal çelişkilere işçi sınıfının vereceği tepkiler, bu dönemin karakterini de belirleyecektir. Bu bağlamda yazar, salgının derinleştirdiği ve yaygınlaştırdığı “güvencesizliğe karşı mücadelenin sınıf hareketinin gelişimi açısından temel önemde olduğunu” hatırlatıyor.

Kapitalizmin güncel krizi üzerine yapılan tartışmaların yoğunlaştığı temel bir sorunsal olan devlet, Yahya M. Madra ve Ceren Özselçuk'un “Sermayenin Egemen İstisnası: Liberal Matris ve Hoşnutsuzlukları” başlığını taşıyan ve sayımıza çeviri makale statüsünde dahil ettiğimiz metnin de merkezinde yer alıyor. Polygraph dergisinin 27. sayısında yayınlanan ve Gökhan Demir'in çevirisini üstlendiği makale, neoliberalizmin krizine ve/veya gerilemesine koşut olarak ortaya çıkan “neo-merkantilist” siyasetin, siyasal iktisadın yeni bir eleştirisini gerekli kıldığı argümanını işliyor. Neo-merkantilizmin, neoliberalizme alternatif olmak bir yana, onun “içkin bir neticesi olduğu” iddiasını tartışmaya açan yazarlar, her ikisinin de daha geniş bir “liberal matris” içindeki uğraklar olduğunu, günümüz krizinin esasen liberalizmin krizi olduğunu savunuyor. Günümüz neo-Merkantilist devletin, ulus devletleri kapitalist şirket formunda yeniden örgütlerken dolaşıma soktuğu popülist, yeniden dağıtımcı siyasetin eleştirisini yapan yazarlar, neo-merkantilizm sorununu önce liberalizmin simgesel evrenine (liberal matris) gömülü ideolojik bir yapı olarak ve sonra da tarihselliği içinde Marx'ın keşfi ve eleştiri nesnesi açısından ele alıyor. Bu bağlamda, Marx'a referansla, meta soyutlamasının ve şirket egemenliğinin eklenmesi olarak artık değerın temellüküne ve toplumsal yeniden üretime ve bundan temellenen yeniden dağıtımcı toplumsal uzlaşma siyasetine Marx'ın komünist eleştirisiyle karşılık veriyor. Makale, bu kuramsal temelden hareketle, şirket egemenliği ve meta soyutlamasını örgütleyen istisna mantığının komünist sekteye uğramasının yol vereceği tarihsel olasılıkları ele alıyor.

COVID-19 salgınının açtığı toplumsal ve küresel çelişkiler, sınıf mücadelesinin bir başka alanını temsil eden bilme biçimleri ve yöntemleri üzerine yeniden kafa yormayı gerektiriyor. İnsanın toplumsallığının doğayla kurduğu ilişkinin sermaye mantığıyla dolayımlanması, bu ilişkiye dair kapsayıcı bir bütüncül bakışın önündeki en büyük engeldir. Bu bağlamda, COVID-19 pandemisi, kendi başına var olan bir virüsün tarihin rastgele bir uğraşında ortaya çıkması olarak algılanamaz; tam tersine belirli koşullarda ortaya çıkan, doğayla kurduğumuz belirli bir ilişkinin ürünü ile karşı karşıyayız. Bu türden bir epistemolojik ve yöntemsel tartışmayı çalışmalarının merkezine koyan Cihan Cinemre ve Mehmet Şahinler, “Burjuva Bilimin Sınırları ve COVID-19” başlığını taşıyan metinlerinde, sayımıza son katkıyı sunarak bizi böyle bir eleştiriye davet ediyor. “Burjuva biliminin ve bilgi üretim tarzının sınırlarını” tartışmaya açan yazarlar, pandemi gibi bir toplumsal ve tarihsel olgunun anlaşılması bağlamında bu sınırlılıkların çok daha görünür hale geldiğini altını çiziyor. Yazarlar, bu yetersizliğin; burjuva bilime içkin olan ve toplumsal gerçekliği ancak parçalı görüngüler düzeyinde kavrayabilen epistemolojiden, bilim üretiminin mevcut tarzından, onun temel amacından, doğa ile ilişkisinden, tekeli örgütlenmesinden ve sermayenin egemenliği altındaki bilim insanlarının özneliliğinden ayrı düşünülmemeyeceğini iddia ediyor.